

förtydligas i tjänstekyrkan och gemenskapskyrkan.

Wingren menade att konflikten eller problemet för kyrkan inte låg mellan dem som betonar ”den erbjudna nåden” och dem som betonar ”den mottagna nåden”, utan bland annat i de beslutandes okunnighet.³⁵ Det stora problemet ligger inte heller idag mellan dem som betonar ”den erbjudna nåden” och dem som betonar ”den mottagna nåden” utan frågan gäller än idag om än med andra förutsättningar, en luthersk identitet och kunskapen om denna. Här måste man in i en brottnig som i sin komplexitet och genom ett dialektiskt anslag inte enkelt låter sig definieras i ett antingen eller, men i bästa fall i en öppenhet som vet vad den vill.

Vill man i de akademiska sammanhangen på nytt ta sig an denna uppgift, tror jag att det finns framkomliga vägar att tänka Wingrens teologi i relation till nyare vetenskapliga spår. Lundateologen Sinikka Neuhaus laborerar i sin avhandling ”Reformation och erkännande” (2008) bland annat med socialfilosofen Axel Honneths teori om erkännande. Teorin är ett slags antropologi som beskriver människans behov av erkännande inom sfärerna kärlek, rätt och solidaritet. När detta erkännande förvägras eller missaktas utlöses en kamp för erkännande. Om vi låter diskussionen om folkkyrkan i det senmoderna samhället ses i ljuset av denna erkännandeteori skulle detta handla om att kyrkan skall erkänna människor som subjekt i sina egna kristna liv och tillerkänna dem möjligheten att förverkliga sin kallelse att tjäna medmänniskan. Se där ett embryo till kombinationen mellan en spännande nutida teori och ett av nyckelbegreppen i Wingrens författarskap, nämligen Luthers lära om kallelsen. Kanske också ett viktigt första steg i erövrandet av identiteten som luthersk-evangelisk frikyrka.

Litteratur

Hervie-Léger, Danièle, (2000), *Religion as a Chain of Memory*, Polity Press, Cambridge.
Håkansson, Bo, (2001), *Vardagens kyrka. Gustaf Wingrens kyrkosyn och folkkyrkans framtid*, Arcus förlag, Lund.

³⁵ Håkansson, *Vardagens kyrka*, 2001, för resonemang om detta se t ex s. 101 ff.

Lundberg, Johan, (2010), ”Mad men i rymden”, i: DN 2010-10-28

Neuhaus, Sinikka, (2009), *Reformation och erkännande: skilsmäsoärenden under den tidiga reformationsprocessen i Malmö 1527-1542*, Centrum för teologi och religionsvetenskap, Lunds universitet.

Vikström, Björn, (2008), *Folkkyrka i en postmodern tid- tjänsteproducent i välfärdssamhället eller engagerad gemenskap?*, Institutet för eumenik och socialetik, Åbo akademi.

Wingren, Gustaf, (1949), *Predikan: En principiell studie*, Gleerups, Lund.

- (1986), *Gamla vägar framåt: kyrkans uppgift i Sverige*, Verbum, Älvsjö.

Lennart Molin: Socialetik i Stockholm

Lennart Molin är biträdande generalsekretär vid Sveriges Kristna Råd och pastor inom Svenska Missionskyrkan. Han blev 1976 Teol. Dr. i Lund på avhandlingen *Hearts and structures: about man and society out of an American theological material*.

Året var 1969. Jag hade fått ett stipendium från Reformerta Världsalliansen för att läsa teologi vid Louisville Presbyterian Theological Seminary i Kentucky, USA. Jag gick med tankar på att läsa vidare för att disputerar med Gustaf Wingren som handledare. Jag sökte upp honom för att fråga om han hade några goda råd för hur jag under ett år i USA skulle kunna förbereda mig för eventuella fortsatta studier i Lund. Hans råd var kort och allmänt: lär dig så mycket du kan om amerikansk reformert teologi. Det bör Du ha goda förutsättningar för vid ett seminarium i calvinsk tradition.

Så fortsatte han att tala om hur han observerat ett drag i calvinsk predikan som han inte fann i den lutherska traditionen. I en reformert kyrka till exempel i Skottland är det vanligt att predikanten tilltalar ett helt samhälle, sade han. Det sker i princip aldrig i en luthersk kyrka. Det skulle vara intressant att veta lite mer om de teologiska förutsättningarna för denna skillnad, slutade han.

Med detta råd och denna gåta for jag till USA och återvände ett år senare för att påbörja min doktorandutbildning. I min avhandling "Hearts and Structures" undersökte jag fyra amerikanska teologer med nära kopplingar till amerikanskt protestantiskt kyrkoliv, huvudsakligen i traditionen från Calvin.

Händelsen är betydande för Gustaf Wingrens nyfikenhet också när det gäller andra traditioner. Han var ingen eklektisk teolog som plockade från olika traditioner, men han tog starka intryck också av dem han kritiserade och bemötte som motståndare. Det gäller inte minst hans relation till Karl Barth. Wingren läste och lyssnade nyfiskt, men höll fast vid sin teologiska linje genom att återvända till utgångspunkterna. Utifrån dessa läste han sin egen kontext och bakade in de nya intrycken i sitt teologiska bygge.

Samtidigt hade Gustaf Wingren andra konflikter, där oförsonligheten aldrig övervinns och där hans skoningslösa kritik upprepas gång på gång under många år. Det gäller hans strid med socialetikerna vid Svenska kyrkans centralråd, det som först kallades diakonistyrelsen. Kritiken finns dokumenterad i boken "Socialetik i Stockholm" som utgavs 1970 med underrubriken "Dokument från 1950-talets svenska kyrkoliv utgivna med kommentarer av Gustaf Wingren" (Bokförlaget Pro Veritate, Uppsala 1970). I slutet av boken finns visserligen konstruktiva och framåtriktade kommentarer, men dessa tar inte sin utgångspunkt i vad socialetikerna skrev utan i Wingrens egna förslag om vad som borde göras och som inte sker.

"Socialetik i Stockholm" är Gustaf Wingrensk genom att den är polemisk som många andra av hans böcker och artiklar. Den är dessutom en mycket liten skrift och Wingren lät trycka många sådana. Den är samtidigt inte helt typisk för Wingren i design och utformning. De 47 sidorna är i ett behändigt pocketformat och omges av ett enkelt grått omslag med författarens namn längst upp till vänster och den korta rubriktiteln längst ner till höger, "socialetik i stockholm", utan versaler.

Mest iögonfallande är själva utformningen och metoden. Texten är till största del avskrivning av artiklar, protokoll mm. Till dessa citat gör författaren instick med egna kommentarer. Innehållet skulle passa väl som ett avslöjande

reportage liknande dem som idag erbjuds i tidningar och på TV som underhållningsdokumentärer. Här finns en falsk doktorstitel, biskopar som slirar på sanningen och kyrkliga makthavare som tillrättalägger historien så att den passar det egna etablissemanget.

Måltavla för Wingrens kritik är Karl-Manfred Olsson, anställd vid Svenska kyrkans centralråd som "socialietisk expert". Efter några år som frivillig och oavlönat verksam inom sociala utskottet provanställdes han 20 oktober 1955 och två år senare, 18 oktober 1957, blev han fast anställd vid samma råd.

Det är två saker som Wingren kritiserar. För det första är det själva anställandet och hur detta gick till. För det andra är det att Olsson fortfarande upprätthåller denna tjänst 1970, trots att han inte har gjort något nyttigt för socialietiken i kyrkan, enligt Wingren.

Anställandet av Olsson föregicks av att Olsson oavlönat deltagit i sociala utskottets arbete och imponerat på sina medarbetare. Som tungt vägande merit fanns ett yttrande av etikprofessorn Herbert Olsson i Uppsala. Där intygas att Karl-Manfred Olsson i det närmaste är färdig att disputera för doktorsgraden och att avhandlingen håller sådana kvaliteter att han kommer att utses till docent.

Karl-Manfred Olsson fick mot denna bakgrund en mycket hög lön som sattes med en preceptur vid universitetet som måttstock. Han fick också, enligt Wingren, åtnjuta "forskarens frihet och relativa obundenhet av sin arbetsplats". Det är inget annat än en skandal för Wingren att Karl-Manfred Olsson fortfarande är kvar på samma tjänst 15 år senare.

1970 stod Centralrådet inför sin första omorganisation sedan 1955. Wingren insinuerar att de personer som år 1955 inledde sitt arbete ogenerat ansåg "att den kommande organisationen (alltså efter 1970, min kommentar) skulle ha som en av sina uppgifter att konservera dem på de poster de dittills innehåft". Det har, enligt Wingren, aldrig hänt förut att en sekreterare blivit pensionerad. Dessa tjänster har istället alltid varit genomgångsposter som öppnat vägen för andra tjänster inom kyrkan, till exempel som bemärkta kyrkoherdar.

Det är klart att Olsson vill vara kvar på sekreterartjänsten, skriver Wingren, men "det finns

inga sakliga skäl för svenska kyrkan att tillfredsställa Olssons privata önsknings. Varken teoretiskt eller praktiskt har han motsvarat de förväntningar som ställdes vid starten 1955. Förväntningarna på en doktorsavhandling har till exempel inte infriats.

Vad är det som gör Gustaf Wingren så upprörd att han efter 15 år skriver en bok som är ett angrepp på en enda person, Karl-Manfred Olsson? Det är inte så lätt att enkelt svara på detta men låt mig föreslå ett antal skäl som tillsammans utgör grunden för Wingrens raseri:

1. Den kyrkliga hierarkins utövande av makt. Här finns en kyrka som definieras uppifrån vilket går stick i stäv med Wingren uppfattning om vad en kyrka är. Man kan notera att Wingren i sin skrift skriver "svenska kyrkan", alltså utan versaler, som en påminnelse om att kyrkan inte har någon centralstyrelse, utan bara ett centralråd.
2. Den provinsiellt svenska bundenheten till den fackliga rörelsen, eller "intresseorganisationernas folk" som Karl-Manfred Olsson såg som den demokratiska statens kärna. Denna demokratisyn delade inte Wingren.
3. En "falsk" doktor ges akademisk status vilket han på inget sätt har gjort sig förtjänt av.
4. I bakgrund finns Herbert Olsson som intygade att Karl-Manfred Olssons avhandling var nästan klar och med vilken Wingren hade en bitter kamp om professuren i etik i Lund.
5. Karl-Manfred Olsson är genom att sitta kvar en propp som hindrar förnyelsen av socialietiken in Svenska kyrkan.
6. Karl-Manfred Olsson har på olika punkter kritiserat Wingren. Bland annat har han tillskrivit Wingren en "abstrakt regementsbetraktelse" där människan enligt Olsson inte har någon roll i att

göra etiska bedömningar. Olsson har hävdade att i Wingrens människosyn saknas "kunskapsbegreppen, kunskapsmomentet och förnuftet". Denna kritik träffar Wingren på centrala och ömma punkter, nämligen i synen på människan som kollektiv och individ.

7. Olsson och Wingren skiljer sig i kyrkosynen och i uppfattningen om kyrkans roll i samhället. Det gäller t ex synen på evangelisation och sakramentens betydelse. (Se mer om detta i Dag Sandahls avhandling "Folk och Kyrka")

Hur ser då Wingren själv på kyrkans roll i socialietiken? Efter 40 sidor av citat och egna kommentarer blickar han framåt och ger konstruktiva förslag på fyra områden – med tillägg av ett femte – som är förbisedda och som kyrkan bör inrikta sig på inom socialietiken. Här framträder en annan sida av Gustaf Wingren, när han försöker förstå sin samtid och visionärt föreslå hur en kyrka bör agera för att vara i takt med tiden.

För det första slår han ett slag för en internationellt orienterad socialetik. Sverige är en del av världen. De svenska utmaningarna finns visserligen kvar, men till det som är nytt hör det internationella uppvaknandet, "en insikt om vårt ansvar för Afrikas, Latinamerikas och Asiens folk".

För det andra måste vi ta på allvar kyrkornas närmande till varandra. Ekumeniken har hamnat på agendan genom Andra Vatikankonciliet och Uppsala 68. Det har skapat en ny situation som också Svenska kyrkan måste anpassa sig till. "Svenska kyrkan behöver såsom eget samfund, i sin helt inre struktur, arbeta ekumeniskt och dessutom göra detta i stor stil."

För det tredje finns det strukturförändringar i församlingslivet som Svenska kyrkan måste ta på allvar. Nya livsstilar har också gjort sitt intåg i kyrkan. Efter 1950-talet lever människor radikalt annorlunda än tidigare. "Bilen kastar ut dem i landskapet och televisionen suger dem magnetiskt hem till bostaden. Fritidsfrågorna blir snart viktigare än arbetslivets frågor." Wingren menar att den avgörande faktorn i stat och kyrka-komplexet, nämligen territorialförsamlingen, funge-

rar dåligt. Han kan inte se vad som skall introduceras i dess ställe. Ur en synpunkt behöver man utgå från bostaden, ur en annan, så är det flykten från bostaden som ger karaktär åt hur människor lever. Dessa strukturfrågor behandlas visserligen redan av centralrådet men de behöver få mycket större utrymme, enligt Wingren.

För det fjärde gäller det miljövärden och individen. Teknikens framsteg har inneburit nya utmaningar. Stressen är ett problem för många. ”Datamaskingen med sina register över våra misslyckanden, psykiska skavanker och familjeproblem är inom en snar framtid en fara för varje enskild integritet.” Teknikens utveckling är också ett hot mot den mänskliga miljön. Enligt Wingren finns det två linjer som går samman i detta. Den internationella ansvarskänslan och respekten för den enskildes personliga miljö kommer att mötas i ett positivt arbete för fred och rustningsbegränsning.

Wingren lägger utan vidare kommentarer till ett femte område: behovet av flexibel kontakt med teologiska experter och antyder därmed vad han saknat i centralstyrelsens hantering av socialetiken.

Caroline Krook: Textfrågebaserad och livsfrågebaserad förkunnelse

Caroline Krook är psykoterapeut och biskop emerita i Stockholms stift. Hon har tidigare tjänstgjort som präst i Lund och domprost i Stockholm.

Jag kommer mycket väl ihåg det. Första gången jag hörde Gustaf Wingren predika. Det var i Klosterkyrkan här i Lund i en studentgudstjänst på kvällen. Jag hade just börjat läsa teologi, det måste ha varit hösten 1965. På något sätt såg han väldigt ut i den stora svarta kappan i predikstolen. Han kallade oss ”mina barn”. Jag lade märke till den missbildade handen, men det jag verkligen kommer ihåg var hur han rördes till tårar, han började gråta. Av själva förkunnelsen kommer jag inte ihåg något.

Under mina studieår och tid i Lund kom jag sedan att höra honom predika många gånger och jag deltog i hans högre seminarier. Så småning-

om upptäckte jag att han alltid började gråta, när han predikade eller ledde gudstjänst och alltid vid samma ställe. Alltid i *Fader vår* vid ”förlåt oss våra skulder såsom ock vi förlåta dem oss skyldiga äro”. Och alltid i predikan när han på nytt och på nytt erfor den personliga nåden och Kristi seger i den slutgiltiga kosmiska kampen med Satan och hans anhang.

Jag har inför det här seminariet tagit fram igen och snabbläst en del av den homiletiklitteratur som givits ut de senaste tio åren. Alla författare sätter en ära i att själva definiera vad predikan är, även om många går tillbaka till Gustaf Wingrens definition i *Predikan*, 1949. I alla homiletikböckerna är det en förfärlig massa pilar och linjer hit och dit – och cirklar – i försöken att beskriva vad som händer i mötet mellan lyssnare och predikant. Man talar om linjär eller cirkulär predikan, induktiv eller deduktiv, livsfrågebaserad eller textfrågebaserad och om predikan som potatislåda eller akvarell. Mycket handlar om lyssnandets dynamik, om det som hörs. Det skrev KG Hammar om redan 1985 (och här muttrar KG att även i den boken är det pilar).

Min uppfattning är att det viktigaste mötet för Gustaf Wingren inte var mötet mellan predikant och lyssnare utan mötet *inom* predikanten mellan texten och vetenskapen (och för all del, också livsfrågorna).

Gustaf Wingren hade en stor aktning för sin samtida store predikant Ludvig Jönsson i Storkyrkan i Stockholm. Han blev nära vän med honom och Kerstin Hogland Jönsson. Ludvigs skilsmässa och uppbrottet från Göta Jönsson (som han skrev boken *Kan två bli ett* tillsammans med) gav honom säkert mod till sitt eget uppbrott. När Gustaf och Greta vigdes på Sigtunastiftelsen av Olov Hartman var Ludvig och Kerstin vittnen. Ludvig Jönssons predikosamling *Postilla för sökare* 1979 är uttryck för en livsfrågebaserad predikan och Gustaf Wingrens predikosamling *Texten talar* 1989 är exempel på en textfrågebaserad predikan. Ordet måste förkunnas, säger Gustaf gång på gång. Han menar att det är nödvändigt för kyrkan att det görs, ja, det är nedskrivet just för att ropas ut. Grundläggande för hela Nya testamentet är, enligt Gustaf Wingren, sändandet av apostlar, det sändandet innebär att Kristus själv talar i predikan. Därför är predikan inte återförbar till predikanten, utan